

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 50.

У НОВОМ САДУ, 13. ДЕЦЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

САМО ЈЕ ДАН...

(Siegmar Schultze)

Лисје, цвеће — вене, жути,
Студен мраз их доле бере;
По шумама оголелим
Сиву маглу јесен етере.

Само један цвет се држи:
Љубав топлог срца мога;
Не боји се сиве магле,
Никад мраза студеногога.

Б. Бранчић.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Свршетак).

XXV.

Већ после неколико дана осећала се нека живост у селу. Који је год сељанин био у општини, дошао је отуда весео и ведрији. Мргудић је сваком нешто лепо рекао. Особито се радовали „векслароши“. Мита Грлић је причао код своје куће, — вели, да ће кроз који дан бити скупштина. Он има доста делова те ће срушити Оларића. Интерес ће бити осам на сто. Савесно ће се радити. Мито ће престати...

Попа, не верујући свему, оде и сам у општину. Мргудић га лепо предусрете па га замоли за опроштење. Попи то бејаше мило. Мргудић узме палицу у руке па се упути и газда Митру. Лепо му је говорио и дода, како га је Оларић доста вукао за нос. Али му Митар рече: „Како сам до данас без вас, тако ћу и од сада. Који

буде од вас двојице право радио, уз тога сам. Не дајте да овај народ пронада па сам уз вас“.

И Оларић је почео стварати нову странку само за себе. Али не лепим, већ претњама. По сељани, имајући на својој страни власт — начелника, нису ни марили за то. У првој одборској седници остаде Оларић у мањини. Сваки дан му је Мргудић слао ексекуцију час за ово, час за оно. Почео га је онако вармеђски куцкати по џепу.

Оларић није могао ништа Мргудићу. Фаустина је покушавала све, да умекша, али узалуд. Она се у пркос забављала са младим мерником.

Мргудић намисли, да јој и ову забаву ускрати. Сазове одбор, прекине уговор са мерником, јер се нашла нека зачкољица. Мерника исплате, те он оде — празна срца... Кроз неколико дана сазове

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.

се скупштина имовна те збацише Оларића, а дајоше „официју“ поци. Оларић је видео, да без Мргудића није ништа и да му све иде патрашке те је почео премишљати, шта да ради.

XXVI.

Од како се Мргудићка растала са својим мужем, живела је наизменце код својих сестара и друге родбине. Али што рекли: мила госта за три дана доста. Па је тако и Мргудићка била у том неугодном положају, да се на њу попреко гледа у кући. Она би те погледе опазила, те би се склонила у своју собу и јадала би се на злу своју срећу. Сестра као сестра, видећи је тако, сажалила би се те би села и с њом заједно плакала. За ових шест година Мргудићка се јако променила. Једва је човек може познати. Та зар и може ишта већма тиштати и мучити душу честите жене већ кад је растављена од мужа, кога љуби? Може ли бити страшнијег стања за женску главу, када се осећа потпуно невино а свет је зове распуштеницом и неверницом?!

Када ју је муж отерао, рекао јој је, како је Клара исповедила све. Одлазећи бејаше она прилично утешена, јер мишљаше, да ће помоћу Кларином сирати лагу са свога имена и доказати пред светом своју певиност. Али се она у нади била преварила. До онда није ни слутила, да на свету има и тако покварених душа, које ће из грамжења за новцем тврдити таку неистину, да има и таквих душа, које ће за љубав својој егзистенцији окаљати част свакога, ко им на путу стоји! Кад се разуверила, приклонила се Мргудићка својој судби. Но осећала је, да ће у борби међу срцем и разумом кад тад подлећи. Опакала је, да је та борба убија, да сваки дан малаксава, да је мало по мало нестаје.

Мислила је, да би јој олакшало, када би била способна за какав самосталан рад те не би била на терет својој родбини. Али, стара наша невоља: једнострано, или и свестрано али површно васпитање нашег женског света почело се светити и на Мргудићки. Имађаше и она при удаји неку

мраку, те се говорило за њу, да је „добра партија“. То јој се шапутало од малоће. За озбиљан рад није била довољно учвршћена. Мекушно васпитање „добрих партија“ штетно утече на самосталан рад. Оне вам ударају у гласовир по не толико, да би у нужди могле давати сатове. Оне се нешто разумевају у васпитању деце, али не толико да би могле бити учитељице. Штрбецају немачки, мађарски, француски, али не толико да би могле из тих језика давати часове. Међу тим новац оде, камо се срећа окрене те се сиротица пађе у тако бедну стању, да је може извући само способност за какав озбиљан и самосталан рад. „Добрим партијама“ у таквим случајевима не остаје ништа, до ли само на лабаву темељу засновани душевни понос, од кога имају големе штете. Тај им понос не допушта, да буду шваље или васпитање деце средњега сталежа.

Мргудићку је ово јако болело. Премишљала је више пута, за што би била способна. Што би хтела, на то се осећала неспособном. Што је могла, не дозвољаваше јој њен понос.

Једнога јој дана случај мало олакша бедно стање. Имађаше она стрица, капетана у пензији, који остаде удов. Тај је позове к себи. Она једва дочека.

Стриц јој је био доста осорљив старац. Ништа му није било по вољи. Мргудићка, која је волела чистоћу, није трпела да њуцка по соби, када пуши. Он би се на то продерао и пребацивао би јој њено стање. Морала је онда ћутати и трпети. Сваким даном се осећала слабија. Више пута би зажелела, да и дању може пробавити у мекој постели, јер се једва држала на ногама. Али, помисливши, да је она ту да стрица двори, силом се уздржавала. Иначе ју је стриц штовао и назио. Што јој је тело више слабело, у души јој се утишавала борба. Држала је, да не ће много проћи па да ће доћи час, који ће свему учинити краја.

Једнога дана седели су обоје у соби. Стриц је читао а она везла. Тик до прозора загрмеше кола и обоје устадоше да виде, ко је? Мргудићка сва пребледе, кад опази свога — мужа.

Бад се Мргудић сисао с кола, уђе смећећи се у собу, приступи старцу и у неколико речи разјасни му, ради чега је дошао.

Мргудићка се дотле уклонила била у другу собу.

Старац пружи руку Мргудићу.

„Дакле си се опаметио? Е, мој синко! Када почне седети коса, онда почну напуштати човека оне... знаш већ... па онда је добра и — бивша жена“.

„Не, не, стриче! Ја сам тек сада из доказа уверен, да је она невина. Где је?“

„Епо је у другој соби“.

Мргудић чисто дршћући отвори врата и нађе се пред бледом сенком своје жене. На први мах није могао веровати, да је то она. Дуго ју је гледао без и једне речи.

На једаред му потеку сузе, приђе јој са свим близу па је привуче на своје груди.

Како ли је њој сада ту топло било... Љубећи га, осећаше, како ју пролази нека струја, која јој повраћа снагу. Успавани живци оживеше...

Када је стриц ушао у собу, затекао их је загрљене, где сузећи причају једно другом своју прошлост. Мргудићка се сада осећала много срећнија, него и па дан свога венчања, јер сада је она задобила не само свога мужа, већ и — његову

љубав... Ох, та нигда нису његови пољупци били тако врели, као сада!

XXVII.

Да завршимо.

После кратког времена завладала је у Краковцу поново стара слога. Само ту нема Оларића и Фаустине, која није могла трпети ово стање, наговорила је свога мужа те продадоше све и одоше у Босну. Тамо лепо живе, јер је и Оларић увидео, да је само оно трајно, што се стече поштеним радом. А Оларићка се оставила забаве и сва се посветила своме мужу и своме домазлуку. Сећају се по кад кад и Краковна па се помало и кају.

Задруга је постала права благодат по Краковчане, јер се узима само толико камата, да се намире редовни трошкови и да се узмогне плаћати пет постотака на улоге. Деда Митар је опет одборник. На неколико недеља после састанка Мргудићева са његовом женом добио је Војводић друго место. Оженио се те лепо животари, радећи на умном напретку свога народа. Краковац напредује а пона Перић плива у радости гледајући, како се паства материјално крепи, а он се за то Богу молио и онда, када је због Оларића и Мргудића пао у беду и невољу. Свуд говори, да само онда може народ напредовати, ако је сва интелигенција сеоска свесна свога позива, особито начелник, те ако сви раме уз раме раде на бољитку народном...

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

XXXVI.

Херман сеђаше у својој соби тужан и замисљен. На његову лицу, осим бесаности, виђаше се дубока бола. Често је уздисао и трљао руком чело, као да га онде нешто пали. Час по Ђипи са столице, па крупним кораком хода по соби... Привиђења са чувидске играчке изилажаху му пред очи. Виђаше лепо женску мраморна лица, слушање

речи непозната пријатеља, који се тако чудновато умеша у тихи драмат његова срца, набрајаше милине и боле тога драмата и узалуд тражаше излаза...

У тај мах уђе отац. Беше он сада занета као с неба послан.

Срце Херманово беше набрекло. Хтело је да пукне... Раширио је руке и полетео у загрљај саветнику.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

После првих узрјаних трепутака, после првих питања и одговора, рећи ће саветник са свечаним изразом на лицу:

— Допусти, Хермане, да се поразговорим с тобом о некој ствари, о којој сам толико година сањао. Тиче се то тебе, мене и некога трећег!...

Лице Херманово лако порумени. Обузела га нека тајна слутња. На узбуркану душу његову пала у тај мах успомена, као на жедно цвеће добротворна капља росе небеске...

— Говорите оче, одазва се уздрхталим гласом — ако икада, данас ми баш треба речи правог пријатељства и љубави родитељске!...

— Још боље, што сам погодио кад треба одговори саветник, — кад и кад је прост случај знак буднога Промисла...

Ту је наступило дуже ћутање, као припрема за важнији разговор. На лицу Херманову огледаше се немир.

— Много сам пута — почеће саветник — размишљао и премисљао о животу свога оца. Покојна мати ми га је често понављала, кад ми беше двадесет и пет година и кад је изгледало, да ћу поћи његовим трагом. Мој отац, као што знаш, беше уметник. Како смисао за лепе вештине беше, за време француских ратова, јако забатањен, мораде мој отац тражити залагај хлеба у свагдашњој заслуги. Давао је по бољим кућама сате из цртања. Једна ученица његова беше млада и лепа. Оцу беше тада двадесет и пет година и не беше ожењен. Међу ученицом и учитељем разви се полако љубав. Ипрва не беше на чисто с тим осећањем и поће за њим слепо... После некога времена пробуди их збиља. Девојка беше богата и висока рода. Отац мишљаше, да на неравну шољу истресе сав жар младога срца, да изручи сав живот и да — претегне. Ту застаде саветник на погледа нажљиво на сина.

Лице Херманово беше зарумењено.

— И наступи љута борба без победе и пораза. Шоља је претезала час на једну, час на другу страну. Отац је бацно на њу живот прегрштима, у једној години харчио десет година... Девојка као загоњетна синга гледала у њега, а он у њеним очима виђао час победу, час — очајање!... И тако прохуја много година. Дар му је олабавео, у срцу му догоревали последњи остаци племените залихе и био би можда са свим пропао, да се не намери на врсну и пле-

мениту женску... а то беше твоја баба!... Извидала је у срцу његову, што се је дало извидати, али што је онде угинуло, то више не оживе. Отац више није сликао слика, него се до смрти хранио, дајући сате.

Херман уздахну. Заглади косу с чела, гледаше неко време замишљен преда се, а после рече:

— Јест, тако је. У срцу је залиха осећаја, коју несрећа може до дна да испрпе!

— Ето, његов ми је живот увек изилазио пред очи, кад год сам на те помислио! — рече за час отац.

Херман погледа нажљиво на оца, као да га испитује.

Саветник равнодушно говораше даље:

— Истина, до селе ми ниси дао никакова повода, да за тебе страхујем, и ако ти је двадесет и нека година. Владанје ти је непрекорно, а памет те је сачувала од многога подводног гребена, којих је пуно у престоничком граду... То ми даје наде у будућност!

Херман се очевидно умирио... Оборно је очи к земљи па ћутке слушао даље, што му отац говори. Саветник продужи:

— Док си још био дететом, много ми је муке задавало успомена на тужну судбину очину. Још тада сам мислио, да би и ти, сачувај Боже, могао поћи тим трагом, па сам у сновима својима тражио за те анђела, који би ти био племенит вођ у животу. Испитивао сам сву децу око тебе, које највећма може срцем да прионе за те... И чини ми се, да сам још онда видео малену девојчицу, која те је свуда пратила својим тамним очима...

Херман забаци косу на потиљак, а лице му стаде све већма руменети.

— То је девојче с тобом расло; чинјаше ми се, да скапа с вама расту и ваше узајамне симпатије... Хермане, сећаш ли се оне опрштајне песме пре пет година?... Знаш ли, да је после те песме наступила ноћ без сна, пуна суза и болова?... Знаш ли ти, да је сваки твој долазак био очекиван и израчунаван на секунде, да је свако бадње вече било нова епоха у животу тога девојчета?... Не знаш ли, да је то девојче, не би ли се изравнало с тобом у образовању, седело по читаве ноћи над књигама купујући их за новце, које би уштедело од хаљина?!... Јеси ли ти то нагађао?...

Херман Ђини, узео оца за руку, па ју при-
слопи на врело чело и повиче:

— Ово ти је, оче, доказ, да су ми те успо-
мене прешле у крв!... али само за то, да онде
остану — као патња!...

И спусти главу на груди као човек, који
стоји пад спомеником својих снова. Саветник
се пажљиво загледао у сина.

Сенка задовољства указа се неприметно око
његових уста.

За часак се намршти и рекне:

— Да, то беше леп сан најсрећнијих мојих
дана?... Сада је одлетео од мене!...

Те речи пробудише Хермана. Подиже главу
горе па радознано погледа у оца.

— За што сада?... — Зашта, али не до-
врши питања.

— Сада су се прилике промениле! — уз-
дахне тужно саветник.

— Не разумем... Каква промена?... —
полако и плахо питаше Херман.

— Моји се снови махом ослањаху на поло-
жај дворскога саветника... сада се тај темељ
измакао и отворила се пројазет, која се не да
ничим испунити!

— Какова пронаст?... Мислите ли, да ра-
злика...

— Сада то срце, које љуби, место среће и
сјајних изгледа, даје само себе и ништа више!...
Оно има само суза и љубави без граница...
али то је за живот мало...

— Чудновато ми некако говориш...

— Боље је за нас обојицу, да ти одмах све
јасно не кажем. Боли то, кад мора човек да раскрети
са сновима, на које је навикао за толико година!...
Жао ми је врло поштенога дворскога саветника,
жао ми је читаве несрећне породице... али не-
срећа има своје неумитне законе. Од несрећних
свако бега, и право је. Сам Шекспир вели, да
не треба нико да иде за точком, који јури одозго
доле... Боље је гледати преда се и ухватити се
за што год, што у вис тежи!... Што опадне,
нека остане за нама! Тако вели разум, макар да
кад и кад срце при том пуца!... Али из самога
срца нико не испова целог живота!... Над бедном
жртвом можемо мало заплакати, али онда даље!...
Мина је сада жртва... цела је кућа гомила
жртава!...

Херман прискочио оцу, зграбио га за руку
и повикао сав зажарен:

— Смилуј се, оче! Што тако загоњетно го-
вориш!... Јесам ли ја... ја повод каквој не-
срећи?...

— Боже сачувај! — одговори саветник, —
нисе ти крив тој несрећи... пре ће бити, да сам
ја!... Због пољских песама свађао сам се један
пут с Пурцлом, двореки саветник беше на мојој
страни... и изгледа, да је Пурцл...

— Али за Бога, шта се догодило? прекиде
силовито Херман.

Двореки саветник је изгубио службу!

— Изгубио службу?!

— Нису му дали ни целе мировине!... Осам
кћери... Ах, Мина, Мина, то ти је златно срце!...
Замисли, она једина није клонула духом!... Отац
хтеде да иде у Грац, у ону војску од инвалида...
она је предложила да се узме у најам кућа по-
ред нас, да се купи шиваћа машина... хоће да
даје сате... Златно, златно срце, али која хасна?
Ко ће јој се данас у таком стању приближити?...
И сам признајем, да је то немогуће!... Јер и
каква утецаја може имати двореки саветник у
миру? Шта вреди његова протекција?... Какве
среће може дати убога кћерка умировљена служ-
беника?... Не, не, моји се снови покидаше и
нестадоше, као паучина на ветру!...

Херман брзим корацима ходане по соби.
Груди му беху препуне, а пред очима му играху
шарени колутући. Тисуће мисли, тисуће осећаја
наваљиваху удиљ у ражарену главу... Прола-
жаху му испред очију детињске успомене...
трентаху свећице на божитњем дрвцету, зујала
она опронтајна песма, после које ће наступити
поћи без сна, сузе и болди... Сад је пред њим
Мина са сухим оком од очајања, у црини, бледа
лица, на коме се цртао прегор свега и свачега!...
Поред ње промаче друга прилика. Лена женска,
окружена обиљем овога света, погледала на њега
мраморним лицем и заповедила му да иде за њом...
Куда, докле?... није знао!...

А срце му стрепило на очине речи, да је
можда он узрок тој несрећи... а можда је криво
и Минево владање... њено црно одело... можда
је њено пријатељство с Антонијом допринело што
год тој катастрофи?... А ко је Мину навео на
то? Ко је у то младо срце усадио друге тежње,
него што беху у атмосфери код дворскога са-
ветника?... Ко је ту управо крив тој ката-
строфи?...

Његово је срце одговарало на неколико тих

питања, а ти одговори потресаху целом његовом душом!...

Саветник је нажљиво посматрао сина, у коме се у тај мах био велик бој. На очину лицу могаше се видети задовољство. Осмехнуо се не приметно и мирно чекао крај тој борби.

— Испричао сам ти то све — одговори за часак — да не би, у незнању, далеко забраздио... И пожртвовање има неких граница, иза којих је оно само манитост и нерасудност!

— Шта ти говориш, оче! — прекиде га често гневно Херман. — Пожртвовању нема граница... Ни једноме се чувству не може давати по срца, по душе!...

— Е па шта мислиш да радиш?... Мени се чини, да пропале људе треба оставити за собом и... ни даље!

— То би било неплеменито, страшно неплеменито!... То би било горе, него неплеменито! Чудим се, како можеш тако да говориш!... А ако је истина, да си ти, или можда... Мина узрок тој катастрофи, зар онда нисмо тим више обавезани... савест заповеда...

— Добро — само реци ми, шта ћеш да учиниш? Боже жртвовати се за једну личност...

Херманове се очи закресеше... Племенито срце његово задрхта на ту реч „пожртвовање“!... Другарица из детињства искренула пред њега у лепој аурели мученичкој... Женска с мраморним лицем све већма чилела...

— Шта да се ради, питаш, оче? — одазва се за један часак, а груди му се дигоше и спустише — шта да се ради?... Ја мислим... да најпре треба онамо отићи... приближити се несрећнима... то савест од нас захтева!

Рекав то, погледа са страхом оцу у лице. Лице саветниково беше мирно. Пружи руку сину и рече:

— Остављам ти у свему слободну вољу, јер знам, да си разборит и да знаш, где почиње неразумна манитост и залудно пожртвовање.

И пољуби сина у главу. Херман притиште лице на очине груди и стаде јецати... У тај мах откидао се од његове душе чудац, фантастичан сан последњих дана а место тога оживе у ејајним бојама успомена погодних и раскошних детињских тренутака...

— Кад можеш, оче, одавде поћи? — запита за часак.

— Сутра ћу бити готов, — одговори саветник и осмехну се у души с великим задовољством.

XXXVII.

Кад је саветник излазио из престонице, чињаше му се, да је триумфатор, да води са собом плен, кога се доконао необичним умним напором и стратегично удешеним плановима. Осмехивао се као човек, који је бог зна шта постигао и коме већ ништа није немогуће! Избавио је сина из велике опасности, а оно друго су требале да учине лепе очи Минине и атмосфера куће дворекога саветника.

И свима оевануше лепо и погодни дани, у колико се само може говорити, у несрећи, о години...

Саветникови су плакали од милина, грлили сина, а саветник се прошињао на прете и испривао се као јунак и цело му држање јасно говораше: Ја сам све то изradio!... мој разум и моја вештина!...

Дворски саветник, у несрећи, угледао сада над собом парче плаветнога неба и захваљивао Богу за ту утеху. Видео је, да снови његови могу постати јавом, да ће ма једна кћи стећи врена мужа, који, кад се узвиен, може бити некада окриљем оспротелој породици...

Његова госпођа и све кћери дочекаше Хермана с таким истим сновима и обасинаху га нежношћу...

Једина само Мина изгледаше хладна и равнодушна. Није се ни најмање приближивала Херману и у целом јој се држању огледаше неки понос у несрећи. Њено лице и жуте очи говораху јасно: Да сам богата и виђена, пишла бих ти на суерет и принела ти све на жртву. Сада убога и несрећна само сам — поносита и не желим од тебе — милосрђа! Волим се патити, него ли се — понизити!

Херман је разумео то држање племените женске. Приближио се сам и понизио... постао пресрећан!...

Несрећа дивно утече на срца. Јадне су те душе, које никада нису познале несреће!...

Мина је опростила Херману тисуће тренутака суза и болова... и чињаше им се обојима, да су те сузе и болови преко потребни били за то неисказано чувство...

Дворски саветник је још неко време имао да остане у државној згради у стану. Дотле је уређивала кућа поред саветника. Мина и Херман ју често разгледаху, разговарајући се много о банти, која ће се на пролеће зазеленети од траве и обојити цветовима...

У сред несреће беху то свима најлепши дани у животу...

XXXVIII.

За недељу дана етиже иза Висле страхан, крвав глас, који потресе целу Галицију...

Дворски саветник је дуго у ноћ разговарао о том са саветником. Претресали су све и сва и свакојако нагађали. Неки неисказан страх сте-зао им срца а крваве утваре очајничке борбе изилажаху им живо пред очи...

Дворски саветник се најзад осмехнуо и при-знао саветнику, да баш није с горега, што су га бацили у „мир“, кад се такви гласови проносе. Не би зар волео да опет долази у сукоб са јавним миљењем у земљи... а тако је боље, да буде само гледалац!

Саветник је од тога дана пазно на сваки корак Херманов.

Херман је саслушао, до душе, кобан глас с неком грозничавошћу и неколико дана беше јако замшљен, временом се ипак мало умирио, а то је саветник приписивао лепим очима Мини-ним и званичној атмосфери у салону дворскога саветника.

Један пут, кад не беше саветника код куће, уђе у кућу неки човек у кратком оделу и ви-соким чизмама, те преда Херману малено пи-самце. Херман се затворио с тим писмом на неколико сати у своју собу.

У вече се сви искунили у салону код двор-скога саветника. Саветник беше данас веселији. Умировљени ритмајстор доказивао му кредом на столу, да се покрет у краљевини Пољској једва још недељу дана може одржати...

Саветник је то умоваће саопштио дворскоме саветнику, и чак и Берта се обрадовала том гласу „да се отклони сувишно проливање крви“. И с осмехом умирена човека рећи ће саветник полугласно дворскоме саветнику:

— Гледај, како наши голубови онде једно другом гучу!... Не сметајмо им... хајдемо на партију виста!

С осмехом на устима, са задовољством у души одоше сви у побочну собу, да у тихој игри траже даље забаве. Нина и Лина оду у кухињу, да спремају чај. Јозефина свираше на гласовиру.

У подалеком куту од салона, у пањези од прозора стајаше Херман и држаше у руци Ми-нину ручицу.

И за дивно чудо! На том прозору понављала се баш она пета сцена, која се догађала, пре

седамнаест година, у двору Љешничком, у соби, у којој је висела на зиду Мајка божја Ченето-ховска...

Али каква ли је промена у личностима тога великога и невиђенога драмата!...

— Рачунам на твоје срце, велико и племе-нито, да ће ми олакшати болове... пригушеним гласом говораше Херман.

На те речи глухо јецање продре из груди Мининих... али одмах престаде. Примакне груди Херману и шапне:

— Зар ти баш мораш да идеш онамо?... И ако је ствар велика, али... један човек...

— Твоје речи нису за ме олакшица... оне ми срце кидају... Мина, говори друкчије!

— Опрости, драгана мој! — живо одговори Мина, а у гласу јој дрхтаху сузе — опрости ми — у тај мах бејаш само — жена!

— Вуди мој ђеније, који, показујући висове, кличе: — Exceelsior!

— Веле, да је устанак сам букнуо... без зановести... за то мишљах...

— То је цетина, моја драга, али то ме не може задржати!... Где се крв лије...

— Онда... онда... иди! Не задржавам те, — одазва се за час гласом без звука, гласом прекинуте струне...

А кад је светлост светиљке са улице у тај мах обасјала њено лице, беше на њему неко чудно бледило... бледило, с којим се духови умрлих јављају о по ноћи на земљи...

Дворски саветник је баш изгубио партију у игри!

Кад је саветник сутра дан устао, опази отво-рен орман. Чекмеце, у коме беху домаће успо-мене, дође му извучено. С чудном слутњом приђе к њему и етانه прегледати разбацане ствари... беше ту „крет за заслуге“, беше именоване за саветника... али црвене капе ни од корова!...

Саветник преметне сав орман, повади све ствари — црвене капе нема, па нема!

Саветник зовне жену... Ни жена не знађаше ништа о тој капи!...

— Берта, Берта! — врисне — наслућујем нешто ужасно!

И упаде у собу Херманову.

У соби беше све у свом реду. Постела не-дириута. Видело се, да Херман није целу ноћ спавао...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

На земљи се белео свитак хартије. Саветник га подигне и прочита:

„Облаци су у пламену... где је Соко?“
„Зумбул“.

На столу беше малено писмо, намењено њему... Зграби га и стаде читати:

„Драги оче! Црвена капа, која је тако брижно чувана као аманет породични, означивала је неваљало дело. Може бити, да је то оправдано пред дужностима службеничким — али није оправдано пред повесницом и пред природним правом... Томе праву морам се ја да одужим. Узимам ту капу, да ју однесем онамо, где јој је место!... Да ли ћу се повратити са свога посланства, да ли ће неумитна идеја затражити, уз повра-

(Свршиће се).

ћен дуг, још и камате — живот мој, на то ће, драги оче, можда само Онај одговорити, који је, до душе, избројао власи на глави човечјој, али не броји никада жртава, којима се мора искупити свака велика идеја!...“

Саветник паде на столицу и побледи као крпа ..

— Берта, изгубисмо сина! — јажуку хрипљивим гласом...

Берта зграби писмо у руке и прелети очима преко њега.

— Шта је то? — повиче — ништа не разумем... шта он то пише о црвеној капи...

— Јест, ти то не разумеш, — јажуку саветник — то је... то је освета идеје!...

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ И ТРАЈАН.

(Из нештампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првога и почетак другог столећа по Исусу)

(Наслав.)

Шо Плинијевим ријечима, како врло угодно онажа француски историчар (Dugny), морали бисмо извести да је Трајан дојста повратио Риму стару републиканску слободу. Али то није тако, Плиније је умакао своје шарено перо у реторско мастило, а његов неограничени занос за царем одвраћао га је од разборитих закључака. Лош мање смијемо вјеровати Марцијалу, кад о Трајану говори: „ти већ нијеси наш господар, ти си најпоштенији од сенатора;“²³ та знамо ми Марцијала и како је Домицијана називао богом. Трајан је био господар и автократ као и остали цареви; што га је од осталих разликовало, то је била изванредна пријатност његова карактера, којом је умно да постигне шта је год хтио. И ако треба да припознамо да је он увео неке олакшице у управу, да је уступио сенату велик дио његових првобитних права, да је укинуо неколике наредбе Домицијанове, да је повратио консулима и вишим чиновницима мал те не сва права и углед њихове части и т. д.; опет кад прегледамо те његове преи-

наке и новачења, кад прозremo у њихове конкретне последице, лако ћемо се увјерити, да су ствари у Риму биле на истоме гдје и прије, и да је Трајан једнако био цар као и остали. Историји се не да ни замислити, да је у оно доба могао настати радикалан преврат у корист чистој републиканској форми, и да је глава државе, чији се унутрашњи устрој ослањао на ропство и на војничку силу, могао устати и прогласити слободу. То није било Трајану никад ни на крај памети, па ни Хадријану уз његове умјетничке осјећаје, ни Антонину уз његову велику доброту а напоскон ни самоме Марку Аврелију код све велике и на пола хришћанске филозофије. Претресемо ли занесенога Плинија и остале писце оне доби, видићемо да су се све преинаке, које је Трајан увео, ограничавале искључиво на спољашњу форму, сам је пак ходио цјешке по граду, не бранећи никому да га не заустави на сред пута, сједио је редовито на суду, наредио је највећу штедњу у својој кући. То је све могло да дирне Римљане, али у суштини ствари су ходиле као прије. Цар је једнако придржавао себи врховну

²³ Martialis. Epigram. X. 12.

моћ, тако да сам Плиније пише: „све иде по вољи једног самог човјека, који је на се узео вас терет и муке, да може тако користити опћему добру.“²⁴ Као апсолутан владалац, то је могао учинити; да није на то све био принуђен, то нам доказује раскошни живот његових претходника; али је Трајан савијесно вршио свој задатак и све нам јемчи, да му је бољитак државе збиља лежао на срцу. Деветнаест је година царевао, па и ако му се нијесу причуле прве и далеке одјеке хуманитарних теорија, које су сазреле под његовим наслѣдником те тако није скоро ни у чему побољшао стање јадних робова, опет признајемо да је истом с њим римски свијет одахнуо, признајемо да је он први увјерио римско друштво, да се може поуздати у својега цара. Под његовом управом проказаоци бјеху прогнати, бјеху смањени јавни порези и искључени ништавци из царске службе, сирочад уздржата на јавне трошкове, видате велике спреме за жито, војска чврстом стегом уређена, границе држави раширене, јавни и корисни заводи свуда подигнути, а име римскога народа скочи до највише моћи.

Зидање великих споменика није у Трајана расло до праве страсти, као што ће касније бити у Хадријана; али његов ступ, базилика и форум, била су права ремек-дјела умјетности и архитектуре. Ступ је његов потпуно сачуван, изузмемо ли Петров кил, што су га римске пале посадили на мјесту римскога императора; накићен је барелифима, што спомињу цареве ратове и што се пењу на завоје све до оглавља. Натпис, који се и данас чита на подножју, каже, да је Трајан поравнио брежуљак, да може ту градити форум и базилику и да напоскон сам ступ назначује висину тог брежуљка (100 нога). Мало је што преостало од форума и од базилике, али сви старински писци кузу у звијезде љепоту тих зграда. Осим тога ударио је пут преко Понтијске мочваре, не далеко од Рима, поправио је Титове терме и Августов водовод; код Клавдијеве луке у Остији ископао је нову, која и данас носи његово име; уредио је Тибар, ту гдје утјече у море; повећао је циркус и напоскон саградио је храм своме оцу Нерви. Овом приликом наш Плиније пише: „Ако је Тиберије дигао олтар Августу, то је учинио да може гонити као безбожнике оне, који руже првога цара; ако је Нерон намијестио Клавдија у небо, то је за цијело учинио да се извруга боговима; ако је Тит подигао храм Ве-

спасијану а Домицијан Титу, то је што је један хтио тим да докаже да је син а други да је брат богу; али ти, Трајане, ти си поставио Нерву међу богове, јер си увјерен, да су превишњи збиља наградили његову крепост.“²⁵ Апотеоза је врједила само за царе и хероје; касније ће католицизам посветити мученике и невољнике, а то и јест слава нове вјере.

Говорећи о Трајану не смијемо заборавити његову врлу жену Плотину, ни сестру му Марцијану. Знамо, да је увијек жена много допринио сила развитуку и карактеру друштва; тим више Рим је осјећао потребу, да за његов препорођај буде уз цара Трајана и жена њему равна у свим врлинама. Млађи Плиније каже, да је она била цару на дику и на част, и да није било лако наћи онако честите и племените душе; скромно се држала, мала јој је била пратња а ничим се није поносила; љубила је мужа, не што га је срећа допријестоља подигла, већ из праве наклоности.²⁶ Сви старински писци без разлике описују нам највишим бојама ту врлу жену. Кад је први пут уз цара ступила у полачу, окрену се према народу и рече: „Како сам данас у ову кућу ушла, надам се, да ћу овако и изаћи.“ Да је она помогла Трајанову угледу, то нам сведоче знамените ријечи Аврелија Виктора, кад оно пише: мало ће који вјеровати, колико је Плотина имала дијела у слави Трајановој.²⁷ Сестра царева, Марцијана, добила је на Палатину изврстан и њена положаја достојан одгој. И о њој нам Плиније говори, да се није ни у чему разликовала од царице, толико је и она била честита и на дику своме брату.²⁸ Колико је потпоре нашао у њих Трајан, то се даје лако замислити.

Кад је умро (10. авг. 117), оставио је царство у најбољем стању: ред у Риму и у свијету, а границе за дуго врјеме осигуране од непријатељских нападаја. Ако не можемо присвојити ријечи модерног историчара²⁹ кад вели: да су и даље римски цареви Трајанова кова били, царство би римско за вијеке било спасено, (јер регби да гласовити писац у том часу није мислио на поглајни али непрекидни развитаку хришћанства и на неодољиво напредовање варвара са свих стра-

²⁵ Paneg. 11.

²⁶ Paneg. 83.

²⁷ Plotina incredibile dictu est, quantum auxerit gloriam Trajani:

²⁸ Paneg. 84.

²⁹ Duruy II.

²⁴ Epist. IV. 20.

на), опет можемо споменути, како је сенат, још двије стотине и педесет година по царевој смрти, при ступању на владу новог цара, уз остало му и то честитао: да буде сретнији од Августа а бољи од Трајана.³⁰

Рим није могао хранити љепше и достојније жеље.

У близини римских царева био је увијек добар број људи сенатског и витенског сталиша; њих је владар к себи позивао, кад се је год радило о какву важну питању, било у политичким, било у војничким стварима: од ових царевих пријатеља састојало се је тако звано царско вијеће. Од Хадријана па даље вијеће је било стално; али од Августа па до смрти Трајанове, ти су се људи сакупљали око врховне главе онда, кад их је владар позивао; сад их бијаше мање, сад више на броју, а како је лако помислити, њихови су свјети послушати онда, кад је цар био разуман човјек: под Нероном и Калигулом њихов се је глас губио пред апсолутном вољом господаревом. Како их је он сам по својој вољи бирао, знао је већ унапријед, да ће му они гласовањем угађати потајној жељи. Не смијемо ипак мислити, да је ствар увијек онако текла, кад читамо, да је и сам Тиберије, тај страховити самодржац, више пута осјећао потребу, да му сенат изабере двадесет од највештијих људи, који би му мудрим свјетом били при руци у вршењу државних посала.³¹ Познати су по Јуვენалу Домицијанови савјетници и како их је тај махнити цар изненада у ноћи позивао к себи, далеко од Рима, како да се је радило о какву велику догађају на граници кад тамо, хтио је да ушта, како би они зготовили неку изванредно велику рибу.³² Ипак, поред свега тога, царско је вијеће имало велика утјецаја на одлуке у полачи. Август не би никад био постигао толики успјех у својој политици и у преустројењу државе и вјере, ни у опће толику срећу, да није слушао паметног Мецената и вјештог Агрипу; Тиберије се је пак превећ поуздавао у савјете свог пријатеља а касније непријатеља Сејана; Нерон се је у прво доба своје владе радо владао по Сенеци а послјије по Тигелину. Познати су пријатељски одношаји између Веспасијана и Плинија старијег, стрица нашем млађему. Овај честити старац, врли нау-

чник и помњиви сакупљач скоро свега ондашњег знања, био је цару управ десна рука. О Веспасијану и о његовој управи, на жалост мало се што зна; али кад у млађег Плинија читамо, колико му је стриц радио уз цара, долазимо до закључка, да су велике и важне одлуке онога времена већином проистекле из главе тог ваљаног учењака, или барем да је цар искао сваки пут одобрења свога савјетника. Био је непрекидно у најбољем споразумљењу с Веспасијаном, а ходио је к њему сваки дан у зору, кад је цар већ сједио за послом.³³

Наш Плиније млађи остао је на гласу као царев пријатељ и савјетник. Кад помислимо на његове срдачне одношаје с Трајаном, и како је сама смрт развезла пријатељство, које је трајало непрекидно скоро двадесет година, треба дојста да се чудимо, што је и Домицијан умио цијенити нашег писца. Домицијан се може у неколико испоредити са Тиберијем: обојица бијашу без породице, без икакве искрене потпоре у обитељи, па су се свега бојали, сумњали су на свакога, а страшну мизантропију, што их је сваки дан то више хватала, тошили су у грађанску крв. Као што ни осамљени старац на Каприма није имао пријатеља, тако их није имао ни Домицијан: мрзио је крепост, ма гдје је нашао, а горе је мрзио аристократију, којој је скоро за вијека смртан ударац дао. Што је млађег Плинија штовао (јер љубио га није за цијело), могли бисмо тим тумачити, што се је можда сјећао великих заслуга старијег и како је оцу му Веспасијану био друг у вршењу државних посала. Свакако старији је Плиније био човјек без великих политичких начела, да би га се ико могао бојати; Домицијан га се је као таква сигурно сјећао; млађи се пак није много од старијег разликовао, сувише био је онда тек у својој двадесетој години, имао је изванредно пријатан карактер, искрен, скроман, а и он без особитих и погибелних начела. Либералне осјећаје, што сипа у своја писма, мржња на тиранију, неправду и на остале срамоте онога времена, то све пада у оне дане, кад је царством владао Трајан, човјек одишта либералац (у колико се ово значење може употребити за оно доба) и који је радо слушао, како се у Риму ружи успомена његова претходника. Али за вријеме Титова брата, наш је младић истом тежко да стече име у свијету, а на то

³⁰ Eutropius VIII.

³¹ Sueton. Tib. 55.

³² Juven. IV. 74.

³³ Epist. V. 3.

ga je tjerao sigurno i izgled pokojnog mu strica. **Или** то дакле завидљива Домицијана, гдје именује Плинија свештеником у Титову храму.

Двије године касније започе наш писац своју јавну службу, како су закони прописивали, прво као трибун у војсци у Сирији, па у Риму као квестор, као пучки трибун, и напоскон као претор. Кад је ово пошљедње мјесто добио, било му је од прилике тридесет година.³⁴ Ако се није баш директно бојао Домицијана, знао је да се треба бојати царевих људи, који су понајвише и грђи били од самога господара. „Био сам се — каже — примио процеса Јулија Пастора, када ето приказа ми се у сну пуница, клече преда ме и стаде ме закљичати, да се оставим такова поста. Ја сам онда био још млад, а морао сам ту на суду јавно изаћи пред сакупљене центумвире, пред најмоћније људе у граду, шта више и пред саме цареве миљенике; то су све околности, које би ме могле биле одвратити од моје намене. Али сам ријеч био већ задао, и срећа по мене, све је добро испало; а ја сам оном приликом постао на гласу говорник“.³⁵ Није се дакле могао тужити на цара.

Пошљедња част, преторска, крчила му је пут равно до консулата; али овдје престају изненада добри одношаји између њега и цара. У задњем поглављу свога панегирика каже, да није хтио да по царевој препоруци дође до новијих части, које би се, у таквим тужним околностима, изметнуле у срамоту. „Ја сам напредовао — пише — у јавној служби, док није тирјанин објавио свој крвави рат поштењу и племенитости; али кад је то учинио, умукао сам, нити сам се даље бринуо за се“. Повукао се је дакле од јавности. Такав је корак сигурно увриједно сумњивог цара, или барем развргао је свако споразумљење међу њима. Домицијанови другови нијесу пропустили ту згодну прилику, да упропасте Плинија; ако се је до онога часа умпо бранити од опадања, сад су клевети широм била отворена врата у царску полачу. Али, на његову срећу, Домицијан је на вријеме умро, баш у очи непревиђене а сигурне смрти Плинијеве; јер у царској писаоници нађена је писмена потвора против нашега писца а потписа-

на од Меција Кара. Наравно, нестало тирјанина, оптужба је по себи пала; а како је стари Нерва заузео царско мјесто, вратило се с њим и поуздање у владара а с поуздањем и мир честитим људима.

Нерва, који је Плинија и прије познавао, понашао се је као пријатељ с њим. Једнога дана, кад су се неки разговарали с царем о млађима, у које држава може да се нада, вићина се је врло похвално изразила о Плинију, сам Нерва пак рече, да не смије он толико хвалити младога Секунда,³⁶ јер све, што ради, по царевој упуту ради. Ова је похвала врло ласкала нашем Плинију, који нам и то приповиједа, да је Нерва на самртној постели овако рекао својој кћери: „за свога живота ја сам ти велик број пријатеља добавио, али памти, да су најбољи међу тима Корнут и Секунд“.³⁷ Цара је након мало смрт затекла, а одношаји између нашег писца и новог владара били су и остаће гласовити.

Ти су одношаји почели одмах, како је Трајан дошао у Рим: или су можда већ почели за Нервина владања, јер у првом писму девете књиге честита новоме цару, што је ступио на владу и каже: „Ти си, пресветли царе, желио да наслиједиш оца својега што касније могуће; али су се неумрли богови побринули да подигну на пријестоље твоје велике врлине; буди сретан и весео, то ти желим не само као твој познаник, већ и као грађанин“.

Након толико година мржње и борбе с аристократијом, похитали су к новоме цару сви они, ко и су увиђали, да им сад не пријети никаква опасност са Палатина. За мало времена створи се око владара круг одличних и поштенних лица. Аристократија, која се је, сад више сад мање, увијек потајно борила против царске власти (јер јој је царство уништавало моћ), почела је и она попуштати, кад се је увјерила, да је држави на челу човјек скроман, племенит, ваљан у управи свијета, а изврстан вођа, и који много може, јер га војска љуби. Трајан је дојста могао све што је хтио; али што је увијек и искрено хтио, то је био бољитак државе. Одмах у почетку постара се да награди и да одликује људе, који су до онога дана прогоњени били; наш је Плиније може бити први, кому је цар удјелио тако звано „право

³⁴ Рад јавних части, *cursus honorum*, почињао је прво у војсци, гдје је младић служио као *tribunus militaris*, а затим у Риму као *quaestor*, *aedilis*, *praetor* и па пошљетку као *consul*. Вјежбао се је дакле у свим гранима државне администрације. Дивна ли устројења!

³⁵ *Epist.* I. 18.

³⁶ Плинијев *cognomen*, по којему су га у обичном говору звали.

³⁷ *Epist.* IV. 13.

троје дјеце“ (jus trium liberorum).³⁸ Кад је то добио, Плиније сам изјављује, како му не достаје ријечи, да исказе, колико га је то обрадовало: „ја сам постигао мету својих жеља; сад чезнем и ја за породом, како сам за тим и у оно невољно (Домицијаново) доба чезнуо; али сада, хвала буди боговима, настала су мирна и срећна времена, а узимам ли сина, бити ћу и ја миран и срећан отац.“³⁹ Након мало доби наш човјек највишу римску част: консулат, а том је приликом прочитао јавно свој познати панегирик. Именован је за тим чиновником „око корита и обала ријеке Тибра“ (cura alvei Tiberis et riparum), и на пошљетку у својој четрдесет и другој години доби авгурат. Лако је помислити, како је наш врједни Плиније захвалан био своме цару и каквом је савијести вршио своје разнолике дужности. Каже: „паметан човјек треба не само да се прими повјерене му части, него ваља да и врши, што је с том части скопчано.“ Био је дакле пун посла од јутра до вечери. Али кад знамо, да под Трајаном чиновничко мјесто није било празна ријеч, да је Плиније озбиљно схваћао своју улогу, и да у исто доба није занемаривао никакву важну свечаност, никакво јавно читање, никакав пријатељски састанак, онда се морамо дојста дивити томе човјеку. Тужио се је кад кад, то је истина, и велика га је жеља вукла за мирним животом на летњиковцу, али опет све је радо држави жртвовао: хтио је да ужива мир, али мир, каже, треба га прије заслужити. По његовим писмима видимо, да је онда био у Риму велики број људи такова кова, међу њима и честити старац Спурина. „Већ ми се ствара пред очима — пише — мирни живот, што ме чека, чим ми буде дато, да се повучем од посала; у толико разне ми дужности ломе и душу и тијело, али се тјешим, кад мислим на мога Спурину. И на њему су били тежки терети, владао је и провинцијама, а након толико мука, дојста је заслужио мир.“⁴⁰ У записницима римскога сената Плинијево се је име увијек са највишим поштовањем биљежило; а кад га је цар именовао консулом, говорило се је, да није већа срећа могла држави допасти;⁴¹ тим више, нададаћемо ми, што је уз њега именован и Корнуције Тертулије, човјек у свему раван своме колези.

³⁸ С тим су правом скопчане биле многе повластице и олакшице, толико материјалне колико моралне.

³⁹ Epist. X. 2.

⁴⁰ Epist. III. 1.

⁴¹ Paneg. 95.

Између Плинија и Трајана владало је у свим стварима потпуно споразумљење; истина је, да је наш писац радо цјепидлачио и да се није умιο лако одлучити на извршивање важних задатака; али је зато имао Трајан, чега у његова пријатеља није било. О томе ћемо се одмах увјерити, чим прегледамо њихово службено дописивање. Трајан га је баш обасипао доказима своје доброте, а истини на част, Плиније није много шта за себе тражио, изузвемо ли авгурат. То је била висока свештеничка част, коју је за се испросио „да се као свештеник може јавно молити боговима, као што је до сада приватно чинио.“⁴² Ми мислимо, да му није баш молитва дала повода прошњи, али јест за стално жеља, да може изаћи пред свијет у бијелој, свечаној хаљини и тим да буде на погледу свакому његова оданост цару. Други пут моли Трајана да му допусти, да намјести његов кип у храму, што је сам подигао у Тифернуму и у којему ће бити намјештени и кинови осталих царева, „али Тифернум је далек, а уз то сад је баш доба, кад се режу виногради, па би требало да је сам тамо и за друге пољске ствари; за то моли да му се удијели допуст од тридесет дана.“ Цар му даде заискани допуст, а што се тиче лика у храму, нега га слободно подигне, јер не ће да стоји на пут доказима његове љубави.⁴³

За своје пријатеље Плиније се обраћао сваки пут Трајану а овај му није никад ништа одбијао. Наш је човјек знао своју велику моћ код цара, али се није њом користио; о томе пише: „Лијепо је кушати, колико те владар части и штучје, бринући се за туђе добро.“⁴⁴ Кад је год могао, да награди крепост „или да поравни пут млађим силама, то је цар добре воље воље радио. Староме је Спурини подигао тријумфалан кип, а сину му Коцији почасни ступ на јавном тргу; и тако се је дојста обистинила Плинијева ријеч, да, ко умје туђе врлине штовати, знак је да их и сам има.“⁴⁵ Ко је год у Риму мислио, да може што постићи или да што заслужује, тај је икао посредовање нашега писца, као човјека, који све може. За Воконија Романа старао се је као за брата својега: натјерао је Трајана, да га

⁴² Epist. X. 8.

⁴³ Epist. X. 24.

⁴⁴ Epist. I. 17.

⁴⁵ Epist. II. 3. I. 17.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

прими у витешки стални. С тим је човјеком још из малена похађао школу, био је увијек уза њ, било у граду или на Љетниковцу; с њим је дијелио шалу и невољу;⁴⁶ њему је Плиније слао свој панегирик да му га поправи како се њему свиди, а онај је опет њему своја дјела слао и можда је (како се из једног писма може судити) о самоме Плинију нешто написао.⁴⁷ За Ација Суру тражио је у цара претору; за свога лијечника и породицу му сте-

⁴⁶ Epist. II. 13; X. 3.

⁴⁷ Epist. III. 13; IX. 28.

као је грађанско право; за једнога је добио премештај, за другога је постигао олакшице, трећег је препоручио и т. д. а цар му угађа што год пита.⁴⁸ У десетој књизи његових писама, отправљених Трајану, може рећи да су саме молбенице, а све у корист пријатеља, позаника и невољника. Како их читаш, осјећаш неко неисказано задовољство, јер по њима познајеш човјека, који, не мислећи ни мало за се, приказује цару туђе врлине и описује их најбољим бојама, а на њему ни сјене зависти.

⁴⁸ Epist. X. 7, 11, 12, 19, 22.

(Наставиће се).

Јосип Берса.

УМЕТНОСТ

Певачким дружинама и пријатељима српске гудбе, поводом Остојићева чланка у 47 броју „Стражилова“ о издавању „зборника српских четворогласних песама“.

Прочитавши у 47 броју „Стражилова“ предлог певачким дружинама и пријатељима српске гудбе од г. Остојића, паћох се и ја побуђен, да о томе коју рекнем.

Још ланске године, из истих узрока, из којих и г. Остојић, заподенем питање у ужем кругу својих другова о предлогу, који је Остојићеву у неколико сличан. Сви увидесмо, да је то питање важно, те је мени ваљало и у јавности повести реч о овом, по чекајући, да с тим когод позванији изађе на среду, ћутао сам до сад.

Истина, пре неколико месеци изађе у једном броју „Србобрана“ позив свима српским певачким дружинама, где се умољавају све певачке дружине, да у заједници распишу награду на једну песму за мушки и једну за мешовит лик. Тада сам мислио: сад је варница бачена и ватра ће се распламтети, те ће се једаред и на тој ствари почети озбиљно радити.

Тај позив у први мах канда оста „глас вапијућег у пустињи“. Али не потраја дуго, и овај позив, само потпуније формуловац, изнесе нам као јасан и потпуни предлог г. Остојић, припозната личност у нашој народној гудби.

У чланку своме у 47 броју „Стражилова“ г. Остојић у кратко наводи, шта га је побудило, да изађе са својим предлогом т. ј. „да је прека потреба приредити збирку одабраних српских ликова за четир мушка и мешовита гласа“.

Врло сам се обрадовао, кад сам тај предлог прочитао, но ја ћу одмах, у зачетку те ствари, да поћем мало даље т. ј. на онај други део предлога, који г. Остојић износи.

*

Кад већ хоћемо нешто да покренемо а ми оснујмо чисто „Гудбену Матицу“, којој би била сврха, да свестрано подупири и гаји српску народну песму и гудбу. Та Матица за прво време нек издаје „гудбени лист са додатком“, у ком би се додатку (за прво време) издавале најпотребније ствари, а то је оно, што г. Остојић жели, т. ј. збирка одабраних српских ликова за четир мешовита и мушка гласа. А кад се ове најпотребније потребе намире и Бог да, да Матичин фонд порасте, онда Матица нек поведе бригу:

- 1.) о скупљању и издавању српских народних песама;
- 2.) о скупљању и издавању нашег црквеног појања;
- 3.) о издавању школа, израђених на основу српске народне гудбе;
- 4.) о гудбеном образовању нашег подмлатка;
- 5.) о давању стипендија за гудбу даровитим младићима;
- 6.) о расписивању награда за најлепша изворна гудбена дела;

7.) о подизању певачко-гудбено-глумачке школе.

Овакову Матицу имају браћа Словенци у Љубљани и та њихова Матица ради још од 1873. год. са великим успехом. А кад могу браћа Словенци, за што и ми не бисмо могли бар почети т. ј. основати такву Матицу? А наши потомци нека изводе поменуће жеље и замисли, ако ми не будемо могли.

*

И сад долази питање — а то је најстарије: где су нам новци? где је фонд? где је Матица? Ми, хвала Богу, нисмо никад оскудни у лепим и племенитим предлозима за оснивање разних друштава, за подизање разних споменика и томе сличних ствари. Но чим дође до новца, ту се наше одушевљење одједаред охлади и од свега најпосле остане — само леп предлог.

Но не би ли се томе јаду овако могло докочити? Нека свако певачко друштво приреди ове године једну а до године и другу, па ако буде потребе и трећу забаву, а све у корист тако племените сврхе. Не би ли се тако крај наших певачких дружина, којих је зацело до пола стотине на броју, могао за три године основати фонд од 10.000 фор., коме би за тако племениту сврху својим прилозима притекле у помоћ, мислим, и друге дарекљиве руке, као црквене опћине, новчани заводи, „Српска Матица“ и остале задруге.

Нека само сваки имућнији Србин — као што чине браћа Чеси — први крунаш приложи на ту племениту сврху, па да нас види Бог! За тим додајмо овоме чланарину чланова оснивача, редовних чланова и чланова помагача, па за кратко време ето чврста темеља, на ком би Матица могла почети свој рад, и то, као што сам већ казао, прво са гудбеним листом и гудбеним додатком томе листу, а после и са осталим

*

А да нам је лист као и збирка преко потребан, мислим, да ми није од потребе доказивати. Ми данас, колико је мени познато — имамо три до четири мала делца, у којима су изложени главни појмови гудбе. Није ми овде намера, да оцењујем та дела, али могу казати, да су то врло кратки изводи. Ти би изводи, кад би и најбољи били, били врло мало за нас.

Према томе, дакле, имао би тај лист за први мах да буде школа сваком пријатељу песме и Карловци.

гудбе, а нарочито неком делу ликовођа — јер скоро две трећине наших певачких дружина имају за ликовође људе дилетанте — а после и народним учитељима. Осим других потреба, које лист изискују, напомињем само ову једну, као најглавнију.

Можда ће ми когод довикнути: „Е, мој млади Србине, ти у свом млађаном одушевљењу врло много од нас тражиш, та ми то све не можемо, кад бисмо и хтели.“ Но ја таком малодушнику већ напред одговарам: Ми почнимо и радимо, колико можемо, а на потомству је да настави онде, где ми станемо.

Та мислим, да је и време једаред. Погледајмо се, како смо запали у туђинштину, како се гудбено образује наш подмладак и то нарочито женски, који у много већем броју пекује гудбу. Та тај се отуђио и од ово мало српске песме, што је имамо. Не ћу да износим то јадно наше стање, не ћу никог ни да кривим, тек само напомињем, да су сваком такм и осећаји, каквому је гудбено образовање.

Како ме је дирнуло, кад сам у хрватским „Guslama“ угледао две чисто српске песме, које уђоше онако као испод жита. У 8 броју истог листа изађе ријечка *„Je si l' čuo da sam izprošena“* а у 10 броју *„Ej diko moja, okreni se k zidu“*. Ту се „Gusle“ чине невеште, те и не спомињу, чије су то песме. Не кажу до душе да су хрватске, али не кажу ни да су српске. А кад се тако ради, ја мислим, да је са свим јасно, шта се ради. Познато је, шта браћа Хрвати раде са нашим народним песмама у Босни. И за то пренимо се за времена, да нам и ово не постапу „ријечке“, јер после ће бити касно доказивати и лелекати.

Овде сам изложио своје мишљење, које се много не разликује од мишљења г. Остојића. Г. Остојић је за то, да се почне са првим делом његова предлога т. ј. са издавањем збирке одабраних српских песама, јер је тај посао лакши, но ја сам ипак прво за други део његова предлога и то овако, као што сам изложио, понављајући оно горе речено: почнимо из темеља!

А сад такођер мећем на срце свима пријатељима српске песме и гудбе, а нарочито нашим певачким дружинама — које су у првом реду позване — да о томе промисле и своја мишљења путем листова пуште у јавност, а кад ствар еазре, да се приступи делу.

Пренимо се, дванаести је час!

Душан Котур.

С К О В Ч Е Ж И Њ Е

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Andrić Nikola. Prijevodna beletristika u Srba od god. 1777—1847. Književna studija. Napisao je — —. U Zagrebu. Knjižara dioničke tiskare (Knjižara Jugoslavenske akademije) 1892 — Na 8-и 1 л. садржаја и 95 стр. — На унутрашњој страни натписа листа стоји „Prestampano iz Viena“. О овој интересној књизи, која је изишла од прилике пре два месеца, требало је већ и раније проговорити и у „Стражилову“, јер сам натпис привлачи и налаже, да не треба брзке прећи преко дела, које се тиче наше књижевности, па ма то изишло и у другом делу наше књижевности, што латиницом наше. Али писцу ових редака, крај све његове добре воље, да и читаоце упозна и с овим радом, није било могуће, јер — налазећи, да ова књига не заслужује само овлаштан преглед и да не би био ни писац цен задовољан, када бисмо само поновили речи „Јаворове“, да је ова студија „монументална“, — није имао толико времена, да је критички проучи. И сада, када хоће о њој да пише, да би скупино дану реч, не ће улазити у све појединости; за то задржава себи право, да о овој интересној књизи и више проговори, када се врати у Београд. — Књига нам ова даје слику једнога дела наше књижевности, другим речима, писац баца поглед на српску преводну белетристику од 1777. до 1847. године, која би се година могла узети као прелом и у белетристици. Износиће, шта је превећено, тражи и изворе преводима. Занета похвално разбистрити питање о оригиналности! Писцу је и пошло за руком, да неким делима и даће оригинале — у немачкој књижевности, која је извор и данас још већем делу наше забавне књижевности. После ове расправе неколико је тренутака у нашој књижевности јасније. Сада већ знамо оригинале Вујићеву „Фернанду и Јарици“, Игњатовићеву „Артелу“, Видаковићеву „Благодарном Отроку“ и т. д. као и то, да је Терлајћева „Идеја“ превод. За „Забављиве јединога лџнаго јутра“ пак знали смо и раније, да је Терлајћев оригинал, само писац је то превидео. Новаковић је петина у „Библиографији“ навео, да је превод, али по Шафарику. У својој „Историји књижевности“ о том већ не говори тако, јер је имао у рукама само дело. Неким делима још и крај ове расправе није нађен извор (као и пр. Вујићевим: „Љубавица завист чрез једне ципеле“, „Слепи јлин“ и т. д.), а за неке се знало и раније, само није било овако рађено, те се више пута могло и превидети, нарочито када се не располаже добром библиотеком. Случај је такав на пр. у Вујићевом „Кресталицом“, за коју је знао Арнот, да је превод с немачкога и да је оригинал Коцебуов (в. његову „Србеку Новину“ 1838. бр. 51.), али то превиде истина и Новаковић у „Библиографији“ — само с тога, што „Србеку Новину“ не беше тада у нар. библиотеци, те не могаше је ни имати у рукама. То сведочи и њено неспомињање у „Библиографији“. Такав је исти случај и с Вујићевим „Бертолом“. Свакако правилност у послу захтевала је од писца, да и ово има на уму, па и да помене. *Sunt enim!* Никако није оправдан стај младога писца према Новаковићу. Писац је заборавно, када је и у каквим приликама радио Новаковић, а сметнуо с ума, да нема дела саврше

нога. И монументалним расправама често има приговора! Новаковић и у овом раду, „Библиографији“, показао је савесности, што му не порече ни научна критика онога времена, када књига изиде; он се није бојао, да ће његова слава потамнити, ако наведе, одакле је што узео. Овај безброј потписа *пенод* појединих књига најбоље то показује. Из предговора се види, да му је Шафарик био главан извор; по њем и знаде само на пр. за „Кресталицу“. Олако се са свим вели, да је Новаковић онако „лакоумно и категорички“ и „од ока“ тврдио нешто, што не постоји. Сваки, ко је проучио „Библиографију“ Новаковићеву са свим његовим допунама и исправкама *не може* тако што тврдити! Зар је то „од ока“, када вели: „Нисам имао на првој чести насловнога листа, те тако не знам, је ли баш овако како стоји на другој“ (стр. 25.). Погрешно писац суди и о Смотрицкому, на кога баца тако рећи анатему као на првога, који је *навео* целу српску књижевност на *стрампутицу*! Да се имао на уму, када је штампана први пут и за какве прилике његова граматика, не би се онако лаконски рекло! Чудно ми некако звони и завршетак увода: „И *тај* је народ требало скупити по збојеговима, умирити га, дати му хљеба, огријати га, повратити му вјеру, удити љубав за свијет, за људе, за бога — *за књижевност и за појезију*“. Из ових речи не бих могао рећи, да писац познаје прошлост српскога народа. — Рђаво је прочитао у „Летопису“ 126, када вели, да је Јанковић 1790. пошао из Липске у Н. Сад. По том „Летопису“, који му је, како ми се чини, био извор, каже, да је 1789. пошао из Липске, па свратио у Праг, а из Прага се пак око половине 1790. кренуо за Н. Сад. — Не бих ни рекао, да је Рајковић у „Летопису“ 126. само „*натукнуо*“ неоригиналност Јанковићева „Благодарнога сина“. Мислим, када Рајковић вели, да је „Благодарни син“ превод и да му је оригинал писао J. J. Engel, да то не може бити само „*натукнуо*“. Пре би се тај израз могао употребити код говора Поповићева „Турци у Босни“ као и других његових дела, јер је Враз у Коли I указао, да је он „свободнопреводитељ коцебуових дјела“. На стр. 34—37. реч је о преводу Робинсона у српској књижевности. Speethofen-ова Робинсона превео је Јов. Поповић, сенатор суботички, што је могао писац спазити из „Допуна“ те „Библиографије“. И по мом мишљењу „Робинсон“ од 1807. треба да отпадне, јер није ни постојао. Новаковић га није имао у рукама, а ни писац ове расправе. Не ће бити ни да га је Шафарик имао, јер није забележио, по свом обичају, ни стране дела. Шта више у прилог мојој претпоставци говори и то, што Шафарик и не спомиње Робинсона од год. 1809. За Вујићева „Робинсона“ знао се оригинал још у „Летопису Матице Срп.“ књ. 76, стр. 92. Нејасно је изнео писац о уделу Муњицкога у издању басама. По њем би изишло као да је Муњицки неку нову збирку „Изабраних басама“ штампано, а то не стоји, што га може уверити и њиме поменути Јагићев Архив, књ. VII, стр. 699. Муњицки је само од Доситијевић басама изабрао неке и штампано у тој књизи. Тод. Павловић никако није осиватац српске журналистике. А шта бисмо онда с Давидовићем? — Да још нешто поменем. Писац је без сумње рачунао на ескап, када је на стр. 14 могао рећи, да се од Стемацкографије Жефа-

ровића састајемо с делима, која су под именом оригиналности пишчеве излазила, а нису њихови оригинали. Писац је тим превидео далматинско-дубровачку књижевност, у којој то исто опажамо. Без ефекта није ни оно на стр. 45. речено: да се и данас још види „по биоградским зидовима објаве позоришне, гдје се јавља, што се који дан игра, па, ако је пријевод, — често се, врло често, не каже, у којему је језику оригинал написан, а још рјеђе, како је име писцу“. Вара се у том писац. Ако хоће, могу и статистички доказати: да је ово онако тек речено. Комаду се, који је у нас преведен, не крије оригиналност; шта више, често ће се читати у наменени и немачко име комада. Име преводиоца често се истина не каже (јер то од преводиоца зависи), али име писца увек. О том се и писац и сваки може уверити и из „Репертоара краљ. срп. нар позоришта“, који је у два маха штампања управа позоришна. — Моје је мишљење, да дело, и ако има и погрешака, од којих неке само за сада наведох, ипак заслужује и свако признање. Оно је систематски израђено и одбивши неке субјективне пишчеве назоре читалац у њем налази јасну слику времена, а књижевни историк основицу, на којој започету зграду има да дозидује. Нека је на крају ових редака поменуто, да заслугу, што ова књига угледа света, има и проф. Јагић, који је ову тему дао младоме писцу за домаћу радњу за учитељски испит.

Беч.

Ђ.

Просвјета, лист за цркву, школу и поуку. Уређује *Ј. Сундешки*. Година I. Свеска I. и II. — У књ. црног. државној штампарији на Цетињу. 1892. — Нова „Просвјета“ није наставак „Просвјете“ Јов. Павловића. Лист ће доносити — речено је у огласу — поглавито просветне чланке. За похвалу је, што ће „Просвјета“ доносити и народне умотворине. Прве две свеске „Просвјете“, које су до сад изашле, одговарају потпуно свом програму. Уредник је проговорио о „просвјети у опће“. Учени И. Руvaraц је расправљао о владикама зетским и црногорским. Радичевић је написао некролог пок Цендору митрополиту новгородском. Уредник је штампао своје студије: „Религија и фанатизам“, и „Из моје књижевности“. Осим тога има преводџ богословске садржине. У обе свеске има нар. умотворина и просветних белешака. За књижевне белешке требало би се боље постарати. — Ми искрено поздрављамо „Просвјету“ и препоручујемо је нашем свету најтоплије. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Српска Књижевна Задруга*. „Српска Књижевна Задруга“ имала је до 22. нов. 2441 члана, чији су улози већ у друштвеној благајни. Осим њих налази се код разних повереника око 500 чланова са улозима нешто уплаћеним а нешто уписаним. У реченом броју највише је чланова оснивача (по 10 динара), мање улагача (по 6 динара), а најмање, разуме се, добротвора (по 150 динара). Србија даје готово све осниваче, остале српске земље више улагача. Добротвора је највише дао Београд. Од целокупнога

броја чланова из Србије су 1374 члана; осталих 1067 овако су распоређени: Црна Гора 67, Далмација 291, Бачка и Банат 218, Срем, Славонија и Хрватска 307, а по осталим еписким и по другим земљама 179 (међу овима има 82 претплатника на овогодишња друштвена издања). Чланови из Србије овако су распоређени по окрузима: Београд 277, Пожаревачки 171, Подрински 115, Црноречки 110, Ваљевски 111, Подунавски 94, Руднички 81, Крагујевачки 71, Топлички 69, Моравски 68, Крушевачки 68, Ужички 64, Пиротски 31, Врашки 14, Крајински 11, и Тимочки округ 8 чланова. Ови бројеви најбоље показују, на какав је одзив наишла „Задруга“ по појединим крајевима.

„Јавор“ у 45. броју вели за Пасарићеву расправу „О хрватском правопису“ да је „ерло темељна и научна“. Чудновата галантерија према хрватским расправама! Опрозгавати ове речи не би имало смисла. Свако, ко расправу прочита, а зна ма и најмање шта о тим стварима, знаће шта она вреди. Та у њој се вели, да су босанске листине писне — хрватски!

— Мита Пешковић јавља, да је рад да покрене лист, који ће нашем народу и његовој омладини бити оно, што су читанке ученицима народних и средњих школа. Прештампаваше се у њ прикладни одломци из књижевних дела и сабраних народних умотворина, тако да сваки одломак чини за се заокружену целину а уредник ће назвати да садржина буде поучна и забавна те ће обилазити све, што је строго научно те дакле и несхватљиво публици, којој је лист намењен. Лист ће се звати „*Нислица*“ а излазиће једаред месечно на целу табаку. Стојаће годишње осамдесет новчића.

— У немачком Магазину за књижевност читамо, да је у Берлину код Јанка пре неколико дана изашао нов роман под насловом „*Der Stern von Mostar*“. Књига та — вели Магазин — уводи нас у херцеговачке бојеве за ослобођење у време руско-турског рата. Идејално јунаштво с једне стране а ђаволека злоба с друге.

† 3. децембра ове године рударски секретар Foulton држао је у Бечу, у књижевно-архитектонском друштву, предавање „*Ueber das Kupferwerk Sinjako in Bosnien*“.

† Некадашњи министар председник и министар спољних послова Милан С. Пироћанин штампао је ту скоро у Београду брошуру „*Међународни положај Србије*“. Остаљвајући да о овој књизи позвани говоре, задовољавамо се само напоменом: да је погрешан назив пишчев за све Словене, сем Руса — „Јужни Словени“! У науци је већ утврђено, ко се разуме под јужним Словенима. — Књига је на вел. осмини, а има 55 страна. Стаје 80 пара дина.

† Зимњета течаја чита на кијевском свенаучничку професор Т. Флорински „О народном песничству северних и југозападних Словена“.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју на страни 779 место Ј. Г. на више места треба да стоји свуд Ј. Т.

САДРЖАЈ: Песничтво: Само један. Ни из чега. Црвена капа. — Поука: Плиније млађи и Трајан. — Уметност. Невачким дружинама и пријатељима српске гудбе. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредничству а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА